AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

A NEMZETKÖZI KERESKEDELEM ÉS AZ AGRÁRVISZONYOK AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

TÖMPE FERENC dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A világgazdaság növekedésének az ezredforduló utáni megtorpanásában számos nem gazdasági tényező is szerepet játszott, amelyek a kereslet visszaesését, és a termelői és fogyasztói magatartás bizonytalanságait, visszafogottságát eredményezték. A teljesítmény dinamikájának csökkenése ugyanakkor a meghatározó világgazdasági centrumokban igen nagy szinkronitással ment végbe, ami a köztük levő kölcsönös függésnek, és fő okának, a globalizációnak az erősödését mutatja.

Az általános gazdasági recesszió hatott a világ kereskedelmének visszaesésére is, különösen a meghatározó régiókban. A kevéssé fejlett területeken a csökkenés nem érte el a fejlett régiókét, a világkereskedelemben néhány térség (Latin-Amerika, Közép-Kelet Európa, a Japán nélküli Dél-Kelet Ázsia országai) világkereskedemi pozíciója relatíve növekedett.

A gazdasági-kereskedelmi visszaesés hatásaként elsősorban az alapanyagok árainak, azon belül is a mezőgazdasági termékárak folyamatos csökkenésének lehettünk tanúi, ami általában nehezebb helyzetbe hozta a fejlődő országok nagy részét, amelyek számára ezen termékek exportbevételei nagyban meghatározzák mind a szegénység felszámolására tett erőfeszítéseiket, mind az általános gazdasági felzárkózás lehetőségeit.

Ezért is tekinthető különösen jelentős előrelépésnek az a WTO keretében folytatódó tárgyalás-sorozat, amely mint „Dohai-forduló" kerül be a WTO „körtárgyalások" történetébe. Ennek alapvető törekvése ugyan nem különbözik a korábbi körtárgyalásokétól, két irányban azonban jelentős előrelépést jelent: egyfelől a fejlődő világ igen széles köre vett részt a megállapodások kialakításában (amire korábban nem volt példa), másfelől a szorosan vett külkereskedelem-szabályozás mellett foglalkoztak az élelmiszerbiztonság, a szellemi tulajdonjogok és a környezeti hatások kérdéseivel is. Mindemellett a „Dohai-forduló" elsősorban az agrárpiacok további liberalizálásában érhet el eredményt, amely a fejlődő világ nagy részének régi óhaja, és talán ezen keresztül – ha lassú lépésekkel is – közelebb juthatnánk a fejlett-fejlődő világ érdekellentéteinek csökkentéséhez.

BEVEZETÉS

A 2000. év szokatlanul magas világgazdasági növekedési mértékét követően (4,7%) a világ gazdasági teljesítménye igen nagy mértékű megtorpanásának lehettünk tanúi az elmúlt három évben. A lassulás okai sokrétűek, bár az elemzők nagy része szeretettel emeli ki a 2001. szeptemberi new-yorki terrortámadás

következményeit, amely mind a fogyasztói, mind a termelői bizalom és biztonság megingásához vezetett. Tovább súlyosbította ezt a helyzetet az Irak elleni katonai fellépés, a Saddam-rezsim megbuktatása, az azóta sem konszolidálódó állapotok, az izraeli-palesztin konfliktus újbóli kiéleződése éppúgy, mint a távol-keleti baromfi-influenza és az általa okozott, mármár hisztérikus félelemkeltés.

Ezek a nem gazdasági történések különösen indokolttá teszik azoknak a politikai-gazdasági erőfeszítéseknek és folyamatoknak a behatóbb tanulmányozását, amelyek az elmúlt évek világgazdaságára, a nemzetközi kereskedelemre, és ezzel összefüggésben a nemzetközi agrárviszonyokra is hatással voltak. Ebben az elemzésben elsősorban az elmúlt évek nemzetközi kereskedelmi változásaira koncentrálunk, bemutatva ennek világgazdasági környezetét, és azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a világgazdaság és világkereskedelem további liberalizálása érdekében tesz a nemzetközi közösség alapvetően a legújabb WTO-tárgyalások keretében. Célunk továbbá, hogy áttekintést adjunk a WTO megállapodások agrárviszonyokat érintő fontosabb eredményeiről, amelyek széleskörű kihatással vannak nemcsak az élelmiszerbiztonság növelésére, hanem a fejlett és fejlődő világ közötti nem éppen felhőtlen viszony javítására is.

A VILÁGGAZDASÁGI KÖRNYEZET

Az említett világpolitikai és biztonsági tényezőknek is betudhatóan a 2001-2003. közötti években a világ gazdasági növekedése az 1,8-2,4%-os ütem közé csökkent, ami a legalacsonyabb érték 1993 óta.

Mindezek természetesen a nemzetközi kereskedelem terén is éreztették hatásukat, aminek következtében a világkereskedelmi forgalom a 2000. év 12,6%-os növekedésével szemben 2001-ben 0,2%-os, 2002-ben 4,6%-os növekedést ért el. Érzékelhető gyorsulás csak a 2003. év elejétől következett be, aminek eredményeként a világkereskedelem növekedése ismét megközelítette a 10%-ot, és értéke elérte a 8 600 milliárd dollárt.

Ebben a dinamika-csökkenésben a világgazdaság minden meghatározó térségének egyformán szerepe volt, sőt azt is tapasztalhattuk, hogy köztük a szinkronitás a korábban soha nem tapasztalt mértékűnek volt mondható. Ez az újszerű jelenség különösen igazolni látszik az ezredforduló felerősödő globalizációs hatásait, amelyek a fennt említett események mellett sok egyéb jelenségben is tetten érhetők.

A világ gazdasági növekedésének csökkenése különösen egyidejű és jelentős volt a legfejlettebb gazdasági régiókban, ami a köztük meglévő erős interdependencia miatt még inkább nehezítette a kilábalás gyors megvalósítását. Néhány év sikeres és gyors növekedése után az USA GDP-je az évi 3-4% körüli értékről 1-2% közé csökkent, és sem az euro-övezet, sem Japán (a másik két nagy regionális gazdasági szereplő) nem tudta elérni még a világátlag ütemét sem. Sőt, 2001 után minden fontosabb Európai Uniós ország, és különösen Németország növekedése vált kritikussá, nem beszélve Japánról, ahol a megközelítőleg nulla növekedés már 1997 óta tart. Mindez a lassulás kevésbé érezhető Ázsia egészének teljesítményén, amely ismét a világgazdaság leggyorsabban fejlődő térsége lett, valamint a piacgazdaságra áttért kelet-európai régió bár lassuló, de még mindig viszonylag gyors növekedésén. (Lásd: 1. táblázat.)

1. táblázat

Gazdasági növekedés a világgazdaságban
(éves GDP-változások %-ban)

	1998	2000	2001	2002	2003*
Világátlag	2,8	4,7	2,4	2,1	2,5
Fejlett országok	2,7	3,9	1,1	0,8	1,3
Kelet-Közép-Európa	-0,8	6,3	4,9	3,8	3,6
Fejlődő országok	3,6	5,8	4,0	4,1	4,4
Afrika	3,5	2,8	3,5	3,3	3,0
Ázsia	4,0	6,8	5,6	5,2	5,5
Latin-Amerika	2,3	4,1	1,0	2,5	3,0

Forrás: IMF. előrejelzés 2003. World Economic Outlook, december, Washington DC.

Természetesen a 2001. év után bekövetkezett általános világgazdasági visszaesés hatása a kelet-európai átalakuló gazdaságokra és a fejlődő országokra is kihatással volt, de különböző mértékben és módokon attól függően, hogy milyen gazdasági struktúrával és gazdasági környezettel rendelkeznek. Általában a fejlődő országokra az alacsonyabb világpiaci kereslet és a csökkenő exportárak voltak negatív hatással. Afrika kivételével az összes fejlődő régió (Kelet-Közép-Európát is beleértve) növekedése is csökkent, a legszembetűnőbben a Közel-Kelet gazdaságai (a csökkenő olajárak és a háborús viszonyok), és Latin-Amerika (az alacsony exportárak és a rossz hazai piacbiztonság miatt).

A 2003-ban megjelent IMF és OECD előrejelzések a gazdasági növekedés némi megélénkülését vetítették előre, amely optimizmus elsősorban az USA gazdasága várható gyorsulásának az Európai Unió országaira való pozitív hatására épül.

A VILÁGKERESKEDELEM ÉS A TERMÉKÁRAK ALAKULÁSA

A globális gazdasági teljesítmény ütemének lelassulása nyilvánvalóan negatív hatással volt nem csak a világkereskedelem, hanem a termékárak alakulására is. Az erőteljes 2000. évi expanzió után a világkereskedelem értékbeni növekedése 2001-ben megállt, és ezt követően is alacsony szinten maradt. Különösen a fejlett országok külkereskedelmének volumennövekedése csökkent drasztikusan (2000-ben 11,8%-ról 2001-ben –0,9%-ra), de igen jelentős volt ez a visszaesés a fejlődő országok esetében is (2000: 15,8%, 2001: 2,8%). (Lásd: 2. táblázat.)

Ha a világ külkereskedelmi forgalmának regionális eltéréseit nézzük, az összforgalom mintegy 75%-át kitevő, a világgazdaság egészét is meghatározó legfontosabb kereskedelmi centrumok fejlődési mutatóira az elmúlt években a meglehetősen hektikus ingadozások voltak jellemzők. Ezzel együtt az egyes térségek közötti ütemkülönbségek is jelentősek, és nem igen vannak szinkronban az adott térség gazdasági növekedésének mértékével.

A 3. táblázatból látható, hogy különösen nagy ingadozás tapasztalható a közép-kelet-európai (KKE) átalakuló gazdaságokban és Ázsiában, valamivel kisebb Észak-Amerikában és az Európai Unióban. A 2000. év általában kiugróan magas növekedési üteme után a visszaesés már a 2001. évben bekövetkezett, és még a 2003. évet is érintette.

2. táblázat

A világkereskedelem értékének alakulása (évi százalékos változás)

	1999	2000	2001	2002
Világkereskedelem	5,6	12,8	0,2	4,6
Export				
Fejlett országok	5,1	11,8	-0,9	3,5
Fejlődő országok	4,7	15,4	2,3	5,2
Import				
Fejlett országok	8,5	11,8	-1,0	3,2
Fejlődő országok	0,8	16,4	3,5	5,9

Forrás: IMF. 2003. World Economic Outlook, december, Washington DC.

3. táblázat

A külkereskedelem értékének évi %-os változása a főbb régiókban

	Észak- Amerika			Európai Unió (15)			Ázsia			KKE-i országok		
($-ban)	1999	**2000**	2002	1999	**2000**	2002	1999	**2000**	2002	1999	**2000**	2002
GDP	4,2	**3,9**	2,5	2,8	**3,5**	0,9	2,5	**6,8**	5,2	4,3	**4,9**	3,8
Áruexport	4,0	**14,0**	-4,0	0,0	**4,0**	6,0	7,0	**14,0**	3,0	0,0	**26,0**	10,0
Áruimport	11,0	**18,0**	2,0	2,0	**6,0**	4,0	9,0	**22,0**	-3,0	-12,0	**14,0**	11,0
Szolgáltatás e	8,0	**7,0**	1,0	4,0	**1,0**	10,0	5,0	**13,0**	2,0	-14,0	**10,0**	10,0
Szolgáltatás i	10,0	**12,0**	1,0	4,0	**2,0**	9,0	5,0	**1,0**	0,0	-8,0	**15,0**	16,0

Forrás: WTO Statistics, 2003. 09.

Ennél is kifejezőbb összehasonlítást tehetünk az említett régiók között, ha megnézzük azokat a külkereskedelmi nagyságrendeket, amelyek (mint input-output áramlás) megmutatják a köztük levő kereskedelmi kapcsolatok intenzitását is. (Lásd: 4. táblázat.)

Mint látható, a korábban is jellemző arányok nem változtak lényegesen, az azonban elmondható, hogy ebben az időszakban a három gazdasági erőközpont kereskedelmi számainak visszaesése következtében a táblázatban nem szereplő Latin-Amerika, Közel-Kelet, Afrika és Oroszország súlya a világkereskedelem egészén belül növekedett.

Ami a nemzetközi termékárakat illeti, azok nyomottsága (amelyek egyébként már a korábbi időszakban is igen alacsony szinten voltak) az alacsony gazdasági növekedési ütem következtében tovább folytatódott. Bár 2003-ban például az olajárak, amelyek 2001-ben 14%-kal csökkentek, visszaálltak a korábbi szintre, de a legtöbb elsődleges nyersanyag esetében ez nem következett be. Így például a mezőgazdasági nyersanyagok árai 2000-2203 között több mint 10%-kal csökkentek, és bár a feldolgozott élelmiszerek esetében az árak emelkedése mintegy 6,5%-os volt, ez messze alatta maradt a néhány évvel korábbi magas szintnek.

A legnagyobb visszaesés a kávé esetében következett be, ahol az árak az 1997-es szint egyharmadára, az italok terén pedig a felére estek. A nem üzemanyag alapanyagok árcsökkenése különösen azoknál a fejlődő országoknál okozott problémákat, amelyek nagymértékben függnek e nyersanyagok exportbevételeitől, ugyanakkor az alacsonyabb élelmiszerárak az élelmiszert importáló fejlődők számára pozitív hatással voltak. (Lásd: 5. táblázat.)

4. táblázat

A világkereskedelem nagysága a főbb régiók között (2000-2002)

M.e: milliárd $

Származás → / Felhaszn. ↓		*Világ*	*Észak-Amerika*	*EU*	*Ázsia*	*KK-Eu.*
Világ	2000	6 266,0	1 405,3	2 288,5	1 425,1	136,2
	2001	6 021,0	1 309,9	2 247,9	1 309,4	146,4
	2002	**6 272,0**	**1 336,3**	**2 333,2**	**1 390,9**	**161,3**
Észak Amerika	2000	1 057,8	418,6	177,8	230,1	6,6
	2001	990,7	390,6	171,2	206,9	7,3
	2002	**946,3**	380,7	155,3	203,6	7,1
Európai Unió	2000	2 316,0	232,9	1 445,9	181,1	90,9
	2001	2 315,4	234,2	1 433,0	179,9	97,5
	2002	**2 449,0**	246,5	1509,2	188,9	108,9
Ázsia	2000	1 652,7	423,1	261,8	803,8	7,1
	2001	1 501,0	375,5	236,5	725,8	7,5
	2002	**1 620,2**	394,0	243,6	792,3	9,4
KK-Európa	2000	116,0	4,4	79,3	2,7	13,6
	2001	129,4	4,6	89,0	2,8	15,6
	2002	**148,1**	4,7	102,2	3,7	17,5

Forrás: www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2003-e.pdf

5. táblázat

Az alapanyag-árak árindexei US dollárban mérve (1990 = 100)

	Üzemanyagok	Nem üzemanyag alapanyagok			
		élelmiszerek	mezőgazdasági termékek	italok	fémek
1997	83,9	114,0	119,4	165,5	91,5
1999	78,3	84,1	102,2	110,5	75,5
2000	122,8	83,7	104,2	92,2	84,6
2001	105,7	86,2	96,7	74,6	76,6
2002	97,4	90,2	94,6	78,4	80,5

Forrás: IMF. 2002. World Economic Outlook

A nem olajtermékeket exportáló fejlődő országok számára mindezek a negatív hatások még hangsúlyozottabban vetették fel a szegénység súlyosbodását és egyre nehezebb kezelhetőségét. Az agrártermékek árainak alacsony szintje a vidéki népesség megélhetését fokozottabban kerítette veszélybe, már pedig itt él a szegény lakosság nagy része. Ezzel szemben a városokban élők nyilvánvalóan nyertesei ezeknek az alacsonyabb áraknak.

A 2002/2003. évek némi általános világgazdasági megélénkülése ellenére az alapanyagok és a közszükségleti termékek termelői és exportálói továbbra is erős piaci nyomás alatt maradtak, és így piaci pozíciójuk és gazdasági helyzetük továbbra is igen sebezhető.

Ha a 2003-ra előrevetített áremelkedések be is következnek (agrártermékekre ez várhatóan mintegy 9%), a 2002-es 1% után ennek mértéke nem valószínű, hogy olyan nagy lenne, amely a kialakult helyzeten lényegesen változtatna.

A DOHAI-FORDULÓ ÉS HATÁSA AZ AGRÁRVISZONYOKRA

A világ egészének agrártermelése (beleértve a halászatot és az erdőgazdálkodást is) több mint duplájára nőtt 1980 óta. A farmok árutermelése ugyanakkor folyamatosan csökkent, ma már az egész élelmiszervertikum teljesítményének mindössze 12%-át teszi ki. Miután az agrártermelés és -kereskedelem a fejlődő országok nagy részében alapvető fontossággal bír, a nemzetközi szabályozás kereteit is egyre fontosabb az agrárpolitikák felé fordítani, hogy segítsük erőfeszítéseiket a szegénység csökkentésében.

A Világbank álláspontja szerint is elsősorban a fejlődő országok mezőgazdasági export lehetőségeit kell segíteni, mert csak ez vezethet gyorsabb agrár-GDP növekedéshez, ami pedig feltétele a vidéki lakosság jövedelem-növekedésének, a szegénység csökkentésének.

A katari Dohában 2001 novemberében megtartott WTO Miniszteri Konferencia és az ettől az időponttól datálható legújabb WTO-tárgyalási forduló tárgyalásai nagyon fontos felvetéseket tartalmaznak a mezőgazdaság, a halászat és az erdőgazdálkodás terén. Bár már a korábbi „Uruguay-fordulóban" (1987-1994) a szolgáltatás-kereskedelemre és az agrártermelésre vonatkozó megállapodások is nagy előrelépést jelentettek a korábbiakhoz képest, a „Dohai-fordulóban" (amely a terv szerint 2005 elejéig tart) a tárgyalásoknak sokkal szélesebb témaköröket kellene átfogniuk.

A Miniszteri Konferencia állásfoglalása szerint megkülönböztetett figyelmet kell fordítani arra, hogy a legsebezhetőbb tagállamok számára a fejlődés és az élelmiszerbiztonság szükséglete ne kerüljön összeütközésbe egy még szabadabb és piac-orientáltabb piaci környezettel.

A „Dohai-forduló" első lépéseként a Miniszteri Konferencia egyetértett abban, hogy olyan átfogó tárgyalás-sorozatot szükséges elindítani, amely az alábbi kérdések megvitatását tűzi ki céljául:

- lényeges előrelépés a piaci hozzáférhetőség biztosításában;
- lehetőleg már csírájában megakadályozni, illetve fokozatosan csökkenteni az exporttámogatások minden formáját;
- lényeges csökkentést elérni a kereskedelem torzítását okozó hazai támogatásokban.

A Konferencián kötelezettséget vállaltak arra is, hogy különleges és differenciált módon fogják kezelni a fejlődő országok speciális fejlődési szükségleteit, számításba veszik, hogy számukra elsősorban a versenyképesség megteremtésén keresztül vezet az út a felzárkózáshoz. A kereskedelmen kívüli

területeket, mint pl. az élelmiszerbiztonság, vagy a szükséges mértékű környezetvédelem, ugyancsak a tárgyalások keretébe kell vonni. A Dohai Megállapodás elismerte és méltányolta azt a fejlődést, amelyet az Uruguayi-forduló, illetve az utána 2000-ben megkötött „Agrármegállapodás" keretében elértek.

A 2001. évi első tárgyalási fázisban 44 megvitatandó javaslatot foglaltak keretbe, amelyek mind a 125 WTO-tag támogatását élvezték. A legpozitívabb változást ebben az első lépésben mégis az jelentette, hogy most került sor először a fejlődő országok széles körének részvételére a WTO munkájában.

A tárgyalások második körében, amely 200. márciusától 2002 márciusáig tartott, az első körben elfogadott kérdések és a politikai reformokra tett javaslatok további részletes kidolgozása került a középpontba.

A harmadik lépésben (2002. márc.-2003. márc.) létrejött egy megállapodás a további reformok érdekében megkövetelt lépésekről, amelyben világosan kifejtésre került, hogy az országoknak milyen specifikus eljárásokat kell követniük agrárpolitikájuk megreformálásában, például milyen mértékben és idő alatt kell a vámokat tovább csökkenteniük. A 2003. végére tervezett újabb Miniszteri Konferencia feladata volt előkészíteni és elfogadni a „Kötelezettségek Menetrendjét", majd a 2004. év folyamán (a végső fázisban) már a további viták megszüntetését illetve korlátozását, az ellenőrzést és a végső megállapodás elfogadását tűzték ki célként.

A továbbiakban röviden érintjük a fontosabb területek vitakérdéseit.

Az agrárpiacok további liberalizálása, a piacralépés elősegítése

Ez a vitapont elsősorban a vámok további lebontásának és a vámkontingenseknek, a vámok és a mennyiségi korlátozások kombinációjának (tariff-rate quotas = TRQs) a felszámolását jelentette. A vámtarifák csökkentését tekintve két alapvető álláspont kapott nagy támogatást: az egyik megismétli az „Uruguayi-forduló" már elfogadott eredményét, ahol a minimális tarifa-csökkentés mértékét az összes vámra vonatkozó átlagos tarifacsökkentésben szabták meg. A jelenlegi gyakorlat folytatásaként továbbra sincs vámcsökkentési követelmény a leggyengébben fejlett országokkal szemben.

A másik megközelítés egy „keverék" megoldás: amely kombinálja az egységes, minden vámot egyforma mértékben csökkentő előírást a legmagasabb vámtételekre vonatkozó további csökkentési előírásokkal. Ebbe a „mixbe" tartoznak a TRQs alkalmazásának kiterjesztésére és a fejlődő országok speciális engedményeinek feltételeire vonatkozó szabályok is. A törekvés ezzel a mixeléssel az, hogy csökkenjen az alkalmazott vámtételek szóródása mind az országok, mind az egyes termék-kategóriák között.

A TRQs alkalmazása tekintetében azonban a közeljövőben aligha várható konszenzus. Az alapvető gondot az okozza, hogy sokak szerint a TRQ-s módszer alkalmazása valószínűleg több korlátot vált ki, mint amennyire növeli a picabővítés lehetőségét. A kihívás tehát az, hogy hogyan lehet biztosítani minden WTO tagország számára a korrekt, tisztességes piacrajutás feltételeit, miközben a hagyományos termelők érdekeit is védjük.

A szabad piacrajutás biztosítása terén az intézkedések speciális és megkülönböztető kezelésben részesítik a fejlődő országokat, az új WTO tagokat és a közép-kelet-európai, a piacgazdaságra nemrég áttért országokat.

Több fejlődő ország annak a véleményének adott hangot, hogy a számukra előírt vámcsökkentés végrehajtásának feltétele a fejlett országok piactorzító belső támogatásainak és export-támoga-

tásaiknak megszüntetése kell legyen. A kicsi, monokultúrás fejlődő országok exportérdekből a fejlett országok velük szemben alkalmazott preferenciáinak fenntartását és megerősítését szorgalmazták, miközben más fejlődők ezen preferenciák alkalmazásának rájuk nézve diszkriminatív hatását kifogásolták.

Mindenesetre a tagországok általában egyetértettek abban, hogy a preferenciák nagy mértékű erodálása problémákat jelent, és hogy a megfelelő eredményt biztosító átalakításukra minél előbb intézkedéseket kell hozni.

A nemzeti támogatások kezelése

A vitatémák sokasága került napirendre a nemzeti mezőgazdasági támogatások területén, nagyon csekély mértékű egyetértést mutatva fel ezen a téren. Több ország azt a véleményét hangsúlyozta, hogy a nemzeti támogatások magas szintje – beleértve a szabályok alóli jelenlegi mentességek nagyságát is – torzítja a nemzetközi kereskedelmet, és ezért alkalmazóikat meg kellene fegyelmezni, sőt büntetni.

Mások úgy vélekedtek, hogy a jelenlegi mentességeket folytatni kell, sőt ezek még bővítésre is szorulnak pl. a sokféle „nem kereskedelmi ügylet" kapcsán, mint az állatok jóléti problémái vagy a vidéki területek életképességének megőrzése.

Mindenesetre általános hajlandóság mutatkozott újragondolni a fejlett és fejlődő országok között meglévő aránytalanságokat a nemzeti támogatásokkal kapcsolatban vállalt kötelezettségeik tekintetében. A legtöbb fejlődő országot például korlátozza a számukra előírt „minimális támogatás szintje", miközben a fejlettek nagy részére a sokkal magasabb támogatást megengedő „kékpántlikás" korlátok, vagy a korlátok nélküli támogatást biztosító „zöld-pántlikás" támogatási politika vonatkozik. (Ugyan a fejlődő országoknak szintén joguk van a „zöld-pántlikás" politika alkalmazására, de kevesen képesek ezt pénzügyi forrásokkal finanszírozni.)

A jelenlegi vita egy „fejlődő-pántlika" kialakításának szükségessége körül forog, ami elegendő rugalmasságot biztosítana a fejlődő országoknak hazai termelésük támogatására, különösen a legfontosabb mezőgazdasági- és élelmiszertermékek terén.

Az export-támogatások kérdése

Több ország kifejezte szándékát az exporttámogatások későbbi teljes felszámolására, javasolva egy 50%-os azonnali csökkentést. Mások készznek mutatkoztak további erőteljes csökkentésre, de csak ha ez az exporttámogatások minden fajtájára kiterjedne. A nettó élelmiszerimportőr fejlődő országok viszont az élelmiszerárak gyors és nagyarányú emelkedésétől tartanak, ha a támogatásokat hirtelen megszüntetnék.

Megint mások azt hangoztatták, hogy hazai termelőik versenyhátrányban vannak a támogatott termékek piacán mind belföldön, mind az exportpiacokon. Sok ország szeretne szabályokat hozni az exporttámogatások terén vállalt kötelezettségek „csapdáit" megelőzendő, amelyek az állami kereskedelmi szervezetek működésén, az élelmiszer-segélyeken és a támogatott export-hiteleken keresztül érik őket.

A mezőgazdaságot érintő egyéb témák

A mezőgazdasági tárgyalások sok egyéb témát is megcéloztak, mint pl. az állami kereskedelem problémái, az élelmiszerellátás biztonsága, az élelmiszerbiztonság, a vidékfejlesztés, a földrajzi/területi kategorizálás, a biztosítékok, a környezet, a kereskedelmi preferenciák és az élelmiszer-segélyezés kérdései. Az országok különböző csoportjainak speciális kezelése is megállapításra került.

Ilyen különleges csoportoknak számítanak a kis szigetországok, a tengerrel nem rendelkezők, a piacgazdaságra áttért országok, az új WTO tagok, a nettó élelmiszer-importőrök és a legkevésbé fejlett országok. Komoly vita alakult ki abban, hogy milyen mértékben szükséges speciális szabályokat és mentességeket működtetni ezekre a különleges helyzetben levő országcsoportokra, szemben a többi országra alkalmazott egységes nemzetközi kereskedelmi szabályokkal.

A „Dohai-forduló" egyéb, a mezőgazdaságra ható megállapodásai

A piacrajutási feltételek könnyítése a nem mezőgazdasági/élelmiszer termékek terén. A folyó tárgyalások alapvetően azt célozzák, hogy csökkentsék vagy felszámolják a vámokat és különösen a nem vámjellegű korlátozásokat. Ezek a megállapodások az elképzelések szerint az áruk legszélesebb körét fogják át, és nem tartalmaznak a priori kivételezéseket. A csökkentések módozataiban kell a tárgyalás-sorozat folyamán egyetértésre jutni. A halászat és az erdőgazdálkodás termékei, valamint néhány mezőgazdasági alapanyag, amelyek nem voltak részei a „Mezőgazdasági Megállapodásnak", mint pl. a nyersgumi és az ipari rostok, új tárgyalások témáját fogják képezni.

A szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos kereskedelem (Trade Related Aspects of Intellectual Property Right =TRIPS). E téren egyetértés volt abban, hogy tárgyalásokat kell folytatni pl. a borok és speciális szeszesitalok földrajzi ismertető-jegyeit figyelő és nyilvántartó nemzetközi rendszer megteremtésétől. A borokon és szeszesitalokon kívüli termékekre a földrajzi specifikáció és védettség kiterjesztését (pl. sajtok vagy különleges húskészítmények) szintén a TRIPS Tanácsa elé kell terjeszteni, akik további vizsgálatokat rendelnek meg többek között egy lehetséges TRIPS-egyezmény és a „Biodiverzitási Paktum" megállapodásai, vagy a hagyományok és a nemzeti folklór védelmének viszonyáról.

A támogatások és ellenlépések mértékeiről. A tárgyalásokon célul tűzték ki az Uruguayi-forduló hasonló megállapodásának továbbfejlesztését. Egyetértettek abban, hogy ezt elsősorban a halászat támogatásának szabályozásában szükséges meglépni, tekintettel ennek a szektornak a fejlődő világban betöltött fontos szerepére.

A külkereskedelem és a környezet viszonya. A Dohai-forduló Miniszteri Megállapodása első alkalommal ismerte el minden egyes állam jogát arra, hogy a környezete védelme érdekében intézkedéseket hozhasson, „mérlegelve ennek egy elfogadható szintjét", hasonlóan az emberi élet vagy a növények és állatok egészség-védelméhez. Hangsúlyozták azonban azt is, hogy lehetőleg ne legyen mindennek a következménye valamilyen önhatalmú és diszkriminatív kereskedelem-korlátozás, és hogy a védelmi intézkedések legyenek összhangban a többi WTO-előírással.

Egyetértés volt abban is, hogy további egyeztetések szükségesek a meglévő WTO szabályok és specifikus kereskedelmi kötelezettségek, valamint az egyéb nemzetközi környezetvédelmi megállapodások között, különösen a környezetérzékeny javak és szolgáltatások TRQs és vámkorlátainak csökkentéséről illetve megszüntetéséről.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) IMF. 2002. World Economic Outlook. Washington.DC. – (2) IMF. 2003. World Economic Outlook. Dec., Washington, DC. – (3) WTO Statistics, 2003. 09. – (4) www.wto.org/english/res-e/statis-e/its2003-e.pdf

INTERNATIONAL TRADE AND CONDITIONS OF AGRICULTURAL PRODUCTION AFTER THE TURN OF THE MILLENNIUM

By:
TÖMPE, FERENC

The growth of the world market stopped after the turn of the millennium as a consequence of several non economical causes, which reduced the demand, rendered uncertain producers and consumers, general reticence. The regression of dynamics in effectiveness ensued with perfect synchrony over all decisive world centres of economy, which is a convincing sign of their mutual interdependence explained with the progress of globalisation.

The general recession caused also a decline in world trade especially in the decisive regions. Less developed regions were less affected, thus the relative importance of some regions increased (Latin-America, East-Central-Europe, countries of South-East Asia without Japan).